

УДК 343.85:343.81**М. М. Яцишин****Актуальні завдання профілактики злочинів з боку засуджених в
установах виконання покарань**

Актуальність цієї проблеми викликана передусім тим, що в загальній структурі злочинів так звана рецидивна злочинність упродовж останніх років становить 17–18 %. Значну частину серед цієї категорії осіб займають засуджені, які були звільнені з УВП і до зняття або погашення судимості вчинили нові злочини (від 15 до 20 %) [1].

Таке становище склалось через низку обставин, що негативно впливають на зміст, рівень та динаміку протидії рецидивній злочинності силами, методами і засобами Державної пенітенціарної служби (ДПС) України і громадських формувань, зокрема через недостатнє нормативно-правове забезпечення, а також стан висвітлення цієї теми в сучасній юридичній науці. Установа виконання покарань (УВП) та її персонал як суб'єкт запобігання злочинам досі комплексно не вивчали ні науковці, ні законодавці. Однак основоположні документи останніх років з питань реформування пенітенціарної служби, зокрема, Концепція реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, ухвалена указом Президента України від 25 квітня 2008 р. № 401/2008 [2] та заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади, затверджені указом Президента України від 23 липня 2011 р. № 1085/2010 [3] передбачають створення уже ближчим часом нових моделей УВП, здатних у повному обсязі виконувати всі функції, покладені на пенітенціарну службу, яка відповідає вимогам часу і міжнародним нормам.

Як засвідчує аналіз, тактичні завдання профілактики злочинів з боку засуджених досить різноманітні. Їх конкретний зміст може змінюватись залежно від суб'єктивних і об'єктивних обставин, які й визначають тактику дій персоналу УВП.

На разі для досягнення стратегічної мети профілактичної діяльності із запобігання злочинам і наука і практика виробили відповідний набір технічних вимог і механізмів їх реалізації в конкретно взятій УВП. До них варто віднести такі:

1. Недопустимість волюнтаризму і створення умов, сприятливих для досягнення позитивного профілактичного результату. Цілком слушним у даному випадку є вироблення конкретних рекомендацій щодо тактики запобіжної діяльності, пов'язаної, наприклад, з усуненням окремих негативних явищ у середовищі засуджених, викликаній безробіттям в УВП, або ж з нейтралізацією впливу на них з боку осіб негативної спрямованості (так званих “авторитетів”, “зłodіїв у законі” і ін.).

2. Постійне удосконалення та видозмінюваність видів і засобів профілактики злочинів, дотримання відповідного співвідношення між ними й усунення протиріч. Як правило, настання очікуваного тактично виправданого позитивного результату по запобіганню злочинам можливе лише за умови раціонального використання виділених для цього фінансових і матеріальних ресурсів, а також людських зусиль.

3. Готовність об'єктів запобіжного впливу в УВП до профілактики злочинів. Це стосується в однаковій мірі як заходів загальної, так і індивідуальної профілактики злочинів. Так, якщо в процесі індивідуальної профілактики засуджений продовжує вчиняти дисциплінарні проступки, включаючи злісні їх прояви (ст. 133 КВК України), а суб'єкт запобігання злочинам не змінює (чи не доповнює) своїх методів регулювання або не вживає попереджувальних заходів на ті чи інші протиправні дії з боку засудженого, то це закінчується вчиненням злочинів: як свідчить статистика, більше 30 % злочинів в УВП вчиняються особами, які перебували на профілактичних обліках, та майже 70% – порушниками режиму тримання в колонії.

4. Наукове забезпечення тактики профілактичної діяльності, що включає:

- систематичний глибокий науковий аналіз явищ злочинності;
- визначення правового статусу засуджених, гарантії захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків і особистої безпеки (ст. ст. 7-10 КВК України), особливо в частині застосування до них заходів профілактичного впливу;

- корегування змісту виконання покарання і тактики запобігання злочинам в УВП шляхом введення у структурних дільницях колоній рівнів безпеки, гласності використання технічних засобів нагляду і контролю за поведінкою засуджених (ст. ст. 94-100, 103, 138-140, КВК України) і ін.

5. Систематична і наполеглива робота по удосконаленню нормативно-правових актів, зокрема, в частині:

- закріплення порядку виконання примусового лікування засуджених, що дозволить не тільки забезпечити дотримання законних прав останніх, але й створить умови для запобігання злочинам в УВП (ст. 117 КВК України);

- встановлення на законодавчому рівні пенсійного забезпечення (ст. 122 КВК України);

- введення богослужіння і створення умов для здійснення релігійних обрядів в УВП засудженими різних віросповідань (ст. 128 КВК України);

- закріплення (нормативне) особливостей відбування покарання у виді позбавлення волі засудженими жінками і неповнолітніми (ст. ст. 141-149 КВК України).

6. Врахування важливості різноманітних соціальних процесів в УВП, зокрема, тих, які детермінують злочинність у колоніях і вимагають тактичного співвідношення кількісних та якісних показників об'єктів профілактичного впливу, а також сил і засобів, задіяних для виконання кримінального покарання чи інших профілактичних дій.

Дотримання перерахованих вище вимог профілактики злочинів у місцях позбавлення волі позитивно впливає на вибір і постановку відповідних тактичних завдань по виявленню та усуненню причин і умов злочинності в УВП, визначення засобів впливу на детермінанти злочинності

та об'єкти профілактичного впливу, а також форм діяльності (гласних і негласних) суб'єктів профілактики злочинів, спрямованих на досягнення стратегічної мети покарання і запобігання вчиненню злочинів.

Сучасні дослідження з профілактики злочинів значну увагу приділяють також методам загальної профілактики (на рівні мікросередовища), акцентуючи увагу на методах виявлення та методах усунення причин, що породжують або сприяють виникненню злочинності в УВП [4, 322].

До методів виявлення зовнішніх умов злочинності в колоніях відносять:

1) перевірку діяльності різних служб УВП керівниками і контрольно-наглядовими органами (оперативними, соціально-виховними і ін.), а також нагляд з боку прокуратури, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, спостережних комісій тощо;

2) кримінальне дослідження та виявлення криміногенних зон в УВП, де найбільш часто і в певні проміжки часу вчиняються злочини та злісні дисциплінарні проступки засуджених;

3) комплексне обстеження (рейди по всій території УВП) об'єктів охорони і нагляду начальником колонії, його заступником, а також відповідальними працівниками.

Методи усунення, нейтралізації чи компенсації зовнішніх умов злочинності включають:

1) конструктивно-технологічну розробку принципово нових засобів комп'ютерного збору, обробки та використання інформації про конкретні колонії по напрямках їх діяльності, засоби охорони й нагляду за засудженими, ефективність засобів цілодобового спостереження за засудженими, технічних засобів перевірки посилок, передач, листів, огляду автотранспорту, обшуків засуджених та їх речей і т. д.;

2) комплексні профілактичні операції в колонії, що пов'язані з мобілізацією усіх сил і засобів УВП, а при необхідності – залучення можливостей сусідніх колоній, у тому числі інших областей і регіонів;

3) організацію оперативного обміну інформацією між різними службами УВП про криміногенні ситуації, угруповання антисуспільної спрямованості серед засуджених та їх вірогідні акції тощо;

4) недопущення перевищення фактичної кількості засуджених над лімітами, встановленими компетентними органами, за рахунок перерозподілу засуджених між колоніями згідно правил, зазначених у ст. 93 КВК України, а також розширення діючих і будівництва нових, більш сучасних УВП;

5) підвищення дисциплінованості персоналу УВП, організацію правильної дисциплінарної практики, коли крайні заходи реагування до порушників дисципліни з боку адміністрації колонії застосовуються після використання інших, більш м'яких, стягнень, передбачених Дисциплінарним Статутом;

б) встановлення співробітникам і працівникам УВП максимально-мінімальних меж заробітної плати, просування по службі, заохочень і стягнень з урахуванням важкого характеру роботи.

У системі тактичних заходів з усунення причин злочинності особливо актуальною є групова профілактика суспільно небезпечних діянь з участю засуджених. Необхідність здійснення даного виду запобігання злочинам обумовлена, зокрема, наявністю в УВП віктимологічної криміногенної ситуації. До речі, цей напрямок в юридичній науці досліджений поки що недостатньо. Загалом же – віктимологія як вчення про жертву, взагалі, і жертву правопорушень (кримінальних, адміністративних, цивільних, трудових тощо), зокрема, і похідне від неї – віктимність – підвищена вірогідність за тих чи інших обставин стати жертвою правопорушення [5, с. 472–473], має пряме відношення до предмету нашого дослідження, оскільки специфічним предметом цієї науки є, по-перше, жертви правопорушень як відповідна категорія осіб і процес їх перетворення на жертв протиправних посягань; по-друге, індивідуальна здатність тих чи інших осіб стати жертвами чи нездатність уникати протиправного посягання, протидіяти йому там, де об'єктивно це можливо.

Таким чином, профілактика злочинів – це цілеспрямований вплив на свідомість особи у спеціально чи стихійно створених групах моделей з метою управління розвитком криміногенної ситуації. Як свідчить практика, організація в УВП перерахованих вище і інших сучасних видів запобігання злочинності вкрай необхідна.

Література

1. Чинники, що вимагають потребу у реформуванні пенітенціарної системи України [електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.kvs.gov.ua/punich/control/uk/publish/article?art_id=503218rcat_id=50036
2. Про Концепцію реформування Державної кримінально-виконавчої служби України [електронний ресурс] : указ Президента України від 25 квіт. 2008 р. № 401/2008. – Офіц. Інтернет-представництво Президента України. Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/7811.html>
3. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади [електронний ресурс] : указ Президента України від 23 лип. 2011 р. № 1085/2010. – Офіц. Інтернет-представництво Президента України. Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/12584.html?PrintVersion>
4. Колб О. Г. Організація індивідуального запобігання злочинам у кримінально-виконавчій установі : монографія / О. Г. Колб, М. М. Яцишин, В. В. Кондратішина. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 513 с.
5. Лихолоб В. Г. Віктимологія / В. Г. Лихолоб // Юридична енциклопедія. В 6 т. Т. 1 : А-Г / редкол. : Ю. С. Шемшученко [та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998. – С. 472–473.